

- законодавчо захистити вразливі сектори економіки, зберігаючи при цьому прозорість процедур;
- стимулювати інноваційний розвиток української економіки;
- вчасно виконати План дій щодо стандартизації та графіку приєднання до Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислових товарів (АСАА).

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Україна-ЄС: зону вільної торгівлі вирішили не вкладати в строки. <http://news.dt.ua/news/>
2. Україна має знизити амбіційність завдань щодо створення зони вільної торгівлі з ЄС. <http://www.radioera.com.ua/>
3. <http://ukrstat.gov.ua/>
4. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Підручник /За ред. О. А. Кириченка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 518с.
5. Створення зони вільної торгівлі Україна-ЄС. <http://www.niss.gov.ua/Monitor/>

### **Оптимизация условий интеграции Украины в европейское экономическое пространство**

**В.И. Лобунец**

В статье рассмотрена проблема интеграции Украины в европейское экономическое пространство. Проведен анализ и обоснованы основные преимущества для экономики Украины вследствие европейской интеграции. Оценено состояние внешнеэкономической деятельности Украины со странами ЕС и установление тенденций развития отечественной экономики в условиях сотрудничества с ЕС. Разработаны рекомендации относительно обеспечения условий создания углубленной зоны свободной торговли Украина-ЕС.

**Ключевые слова:** европейское экономическое пространство, Европейский Союз, европейская интеграция, зона свободной торговли Украина-ЕС.

### **Optimization of terms of integration of Ukraine in European economic space**

**V. Lobunets**

In the article the problem of integration of Ukraine is considered to European economic space. The analysis is conducted that basic advantages for the economy of Ukraine from European integration. The state of foreign economic activity of Ukraine is appraised with the countries of EU and establishment of progress trends of domestic economy in the conditions of collaboration with EU. Recommendations are developed in relation to providing of terms of creation of deep free trade zone Ukraine-EU.

**Keywords:** European economic space, European Union, European integration, free trade zone Ukraine-EU.

**УДК 338.532.67/.439.62/.63**

**АРТИМОНОВА І.В.**, канд. екон. наук

*Білоцерківський національний аграрний університет*

e-mail: artimonovaira@ukr.net

## **ВПЛИВ ЦІНИ НА ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧОГО ПОПИТУ НА АГРАРНУ ПРОДУКЦІЮ**

У статті проаналізовано особливості попиту на аграрну продукцію та продовольство. Встановлено, що у структурі споживчих витрат основна частка припадає на придбання продуктів харчування. Розраховані значення еластичності попиту на окремі види продовольчих товарів за споживчими цінами.

**Ключові слова:** ринкова інфраструктура, еластичність попиту, доходи, ціна, продовольчі товари.

**Постановка проблеми.** Продукція аграрного сектору є незамінною у складі національних продовольчих ресурсів та забезпечує найважливіші фізіологічні потреби людини. Унаслідок специфіки розвитку АПК закони попиту і пропозиції мають дещо інший характер прояву, ніж в інших галузях. Переваги покупців щодо продуктів харчування слабо підлягають змінам, але в умовах низьких доходів споживачів для значної частини населення домінуючим фактором, який впливає на попит, є ціновий чинник. Для оцінки попиту та пропозиції на ринку використовують показники еластичності на окремі види товарів. Урахування різних видів еластичності попиту під час розробки суб'єктами ринкових відносин маркетингової стратегії здатне значною мірою забезпечити точність прогнозів на коротко- і середньострокову перспективу, а також підвищити оперативність реагування суб'єктів господарювання на зміни ринкової ситуації.

**Аналіз основних досліджень та публікацій.** Вивченню особливостей попиту на аграрну продукцію та продовольство присвятили свої праці провідні вчені економісти-аграрники, зокрема Шпичак О.М., Гончаров В.М., Шутьков А.А., Пасхавер Б.Й. та багато інших. Однак недостатньо приділено увагу структурним характеристикам формування споживчого попиту.

**Мета дослідження** – визначити сучасні тенденції пропозиції та споживання аграрної продукції на регіональному рівні та обґрунтувати кон'юнктуруотворюючі чинники.

**Результати досліджень та їх обговорення.** Відомо, що зростання доходів дозволяє споживачеві змінити структуру власних витрат, що у сучасних умовах пов'язано, насамперед, із підвищенням попиту на високоеластичні товари як за доходом, так і за ціною, тобто на продовольчі товари. Усе це зумовлює необхідність збільшення пропозиції за рахунок нарощування власного виробництва або збільшення обсягів ввезення продовольства.

Щодо обміну між підприємствами всередині аграрного комплексу, то його доцільно розглядати як відкриту систему, де на вході – обмін між I сферою АПК і сільськогосподарськими підприємствами, а на виході – між сільськогосподарськими підприємствами і II сферою АПК [1, 2]. Відмітимо, що сільське господарство у цій системі посідає центральне місце. Однак, недооцінка вагомості цієї сфери призводить до викривлення пропорцій не тільки у відтворювальному процесі, але й до деградації суміжних із сільським господарством галузей. За розрахунками один працівник у сільському господарстві створює до 5 робочих місць для інших галузей національного господарства [3].

Під час вивчення особливостей попиту на аграрну продукцію та продовольство важливо приділити увагу структурним характеристикам формування споживчого попиту. У структурі споживчих витрат основна частка припадає на витрати на придбання продуктів харчування (табл. 1).

Таблиця 1 – Структура споживчих витрат населення Київської області за 2005–2009 рр., %

Показники	2005	2006	2007	2008	2009
Усього сукупних витрат, грн (у середньому за місяць на одне домогосподарство)	1131,61	1304,81	1714,48	2780,22	2897,31
- частка споживчих витрат	93,3	92,5	88,2	84,3	88,8
з них:					
- продукти харчування та безалкогольні напої	60,2	50,4	52,3	47,9	49,5
- алкогольні напої, тютюнові вироби	1,9	1,8	2,0	1,5	2,0
- непродовольчі товари та послуги	31,2	40,3	33,9	34,9	37

*Джерело:* складено і розраховано за даними Головного управління статистики у Київській області.

Наведені вище дані свідчать, що за аналізований період високою була частка у витратах населення на продукти харчування, яка за період дослідження зменшилася на 10,7 в.п. Така ситуація зумовлена, з одного боку, підвищенням доходів населення, а з іншого – зростанням тарифів на послуги, частка витрат на які за досліджуваний період збільшилася на 5,8 в.п.

Незважаючи на те, що сукупні показники доходів населення мають тенденцію до зростання, все ж частка жителів досліджуваної області із доходами нижче прожиткового мінімуму залишається критичною (в середньому на рівні 20%) (табл. 2).

Таблиця 2 – Сукупні доходи населення Київської області за 2001-2009 рр., млн грн.

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Всього	6500	7067	8144	9929	13824	17424	22534	31554	33763
у тому числі:									
- заробітна плата	2464	2877	3468	4351	6006	7776	10586	13990	14306
- прибуток та змішаний дохід	1750	1803	1837	1890	2453	2897	3923	5398	5347
- соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	2151	2226	2630	3436	5023	6310	8021	11373	12988
Частка населення із середньодушовими доходами, нижчими за прожитковий мінімум, %	75,8	82,8	77,9	64,6	64,1	59,8	26,8	21,1	23,8

*Джерело:* складено і розраховано за даними Головного управління статистики у Київській області.

Зазначимо, що за досліджуваний період разом зі зростанням величини прожиткового мінімуму співвідношення середньодушових грошових доходів і величини прожиткового мінімуму змінювалося у сприятливий для економіки регіону бік, причому подібні тенденції характерні й для національної економіки.

Організація із продовольства і сільського господарства ООН (FAO) розробила кілька критеріїв для визначення нижнього рівня споживання продовольства, яке в середньому становить 2500 ккал на добу, причому в північних країнах цей показник є вищим. Рівень продовольчого споживання за категоріями харчових продуктів коливається в межах 3700–2000 ккал [4].

Про позитивні зміни в добробуті населення свідчить також структура споживання продуктів харчування, в якій починають переважати високоеластичні продукти харчування: риба, молокопродукти, м'ясо, фрукти, овочі тощо. При цьому частка споживання низькоеластичних продуктів харчування скорочується (табл. 3).

Таблиця 3 – Споживання основних продуктів харчування у Київській області (на душу населення, кг у рік)

Продукти	Рациональні норми харчування	Мінімальні норми харчування	Обсяги споживання										
			1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
М'ясо і м'ясопродукти	83	52	68,4	42	36	40,8	45,6	46,8	49,2	46,8	56,4	60,0	54
Молоко і молокопродукти	380	341	363,0	201,6	220,8	244,8	43,6	240	247,2	229,2	259,2	273,6	256,8
Яйця, шт.	290	231	258	240	192	204	192	192	216	204	216	240	216
Риба і рибопродукти	20	12	17,5	16,8	15,6	16,8	18	19,2	22,8	21,6	24	30	24
Хліб і хлібопродукти	101	94	141,0	114	116,4	116,4	111,6	115,2	110,4	104,4	110,4	112,8	106,8
Картопля	124	96	131,3	147,6	145,2	120	109,2	130,8	115,2	102	100,8	94,8	104,4
Овочі та баштанні	161	105	102,8	105,6	103,2	96	93,6	94,8	94,8	93,6	92,4	102	103,2
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	90	68	47	27,6	22,8	26,4	25,2	24	27,6	24	36	37,2	36
Цукор	38	32	50	38,4	38,4	34,8	37,2	38,4	36	28,8	37,2	38,4	36
Олія та інші рослинні жири	13	11,6	15,6	16,8	19,2	19,2	21,6	20,4	21,6	18	19,2	21,6	21,6

Джерело: складено і розраховано за даними Головного управління статистики у Київській області.

Слід зазначити, що наявність великої кількості посередників, які долучилися до каналів реалізації продовольчої продукції, зумовлює збільшення рівня ціни. Без достатньо розвиненої ринкової інфраструктури, оптових ринків, зниження купівельної спроможності споживачів проблеми збуту сільськогосподарської продукції загострилися. Сільськогосподарські товаровиробники стали одержувати від 10 до 30% роздрібною ціною у разі вкладення в цю продукцію не менше 2/3 усіх затрат [5].

Необхідно зазначити, що на основі подібних даних не можна реально оцінити зміни рівня добробуту населення. Названі економічні закономірності характерні більшою мірою для провідних країн світу. Для країн із низьким рівнем добробуту ці тенденції є менш вираженими. Очевидно, що зменшенню частки низькоеластичних продуктів харчування у загальній структурі витрат має передувати забезпечення певного співвідношення між споживанням низькоеластичних і високоеластичних продуктів, що пов'язано із дією закону Енгеля.

Узагальнюючи дані по всіх ринках збуту продовольчої продукції, зауважимо, що крім усього іншого, вони є взаємозамінними через ціни. Очевидно, що кожному продуктовому ринку властивий свій ціновий механізм, якому притаманні гнучкість і здатність до адаптації. Вважаємо, що найбільш прийнятними способами впливу на кількісні параметри ринкового попиту може стати система цінового моніторингу в поєднанні з діагностикою якісних характеристик конкретного ринку.

Розглянемо детальніше еластичність попиту за ціною, яка показує зміну реакції покупців на зміни ціни продукту. Будь-якому суб'єкту, який функціонує на ринку, важливо знати ступінь чутливості попиту на окремі види продуктів до зміни їх ціни.

Коефіцієнт цінової еластичності визначається за формулою:

$$E_d = \frac{\% \Delta Q_d}{\% \Delta P}, \quad (1)$$

де  $\% \Delta Q_d$  – процентна зміна кількості продукції;  
 $\% \Delta P$  – процентна зміна ціни.

Зазначимо, що існують два найбільш поширених способи розрахунку еластичності попиту за ціною: розрахунок точкової та дугової еластичності. Коефіцієнт точкової еластичності дозволяє визначити еластичність у точках, тобто відносні зміни обсягу попиту за нескінченно малої зміни ціни. Подібна форма розрахунку доцільна для розгляду ситуації на монопольному ринку або ж у короткостроковому періоді, що не відповідає цілям нашого дослідження, яке передбачає розрахунок довгострокового коефіцієнта еластичності відносно деякого базового періоду. Крім того, зміни показників, які беруть участь у розрахунках (як ціни, так і попиту), є величиною інтервальною.

Визначення дугової еластичності слід вважати у даному випадку більш коректним, оскільки використовуються середні значення ціни та кількості продукції. Це дає змогу уникнути невизначеності в розрахунках внаслідок необхідності вибору крайньої точки інтервалу ціни й обсягу продукції. Базовими значеннями ціни та кількості товару беруться показники за попередній період. Оскільки показник визначається за рік, то можна зробити припущення, що інфляційні процеси істотно не впливають на підсумкове значення коефіцієнта, і, як наслідок, використовуються фактичні ціни досліджуваного періоду. Більш детально формула дугової цінової еластичності товару може бути представлена у такому вигляді:

$$Ed = \frac{\Delta Q}{\bar{Q}} \times \frac{\bar{P}}{\Delta P}, \quad (2)$$

де  $\Delta Q$  і  $\Delta P$  – зміни кількості та ціни продукції за досліджуваний період;

$\bar{Q}$  і  $\bar{P}$  – середні зміни кількості та ціни продукції за досліджуваний період.

З метою забезпечення достовірності результатів аналізу обчислення доцільно проводити із розрахунку середньодушового споживання одного середньостатистичного жителя Київської області. Результати розрахунку еластичності попиту за ціною наведено у таблиці 4.

Таблиця 4 – Розрахункові значення еластичності попиту на окремі види продовольчих товарів за цінами

Види продукції	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
М'ясо і м'ясопродукти, кг	-1,00	-1,34	0,06	0,27	-0,79	1,11	0,15	-1,57
Молоко і молочні продукти, кг	1,33	0,43	-0,06	0,14	-0,79	0,43	0,28	0,12
Хліб і хлібні продукти, кг	2,96	0,61	1,12	0,15	2,25	0,12	0,06	0,13
Яйця, шт.	-0,99	-0,54	0,04	-1,00	3,78	0,11	0,14	-0,28
Риба і рибопродукти, кг	3,89	0,75	0,43	0,92	-1,92	0,51	0,71	0,35
Цукор, кг	-0,95	-1,37	0,30	-0,31	0,53	2,22	0,21	0,10
Олія та інші рослинні жири, кг	1,82	-3,80	-0,33	-1,66	4,18	0,13	3,33	3,06
Картопля, кг	-0,87	0,67	1,68	2,43	-0,18	0,91	1,05	0,12
Овочі та баштанні, кг	1,00	2,09	0,08	0,15	-0,27	0,09	-0,36	-1,06
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	3,11	-1,06	-0,54	1,68	-1,11	1,44	0,10	0,46

Джерело: складено і розраховано за даними Головного управління статистики у Київській області.

Упродовж аналізованого періоду майже всі досліджувані товари ведуть себе як нормальні, тобто від'ємне значення цінової еластичності свідчить про те, що зі зростанням ціни на продукт попит на нього знижується. Винятком є такі товари, як хлібобулочні вироби, картопля та молоко і молочні продукти, коефіцієнти еластичності яких мають додатне значення, тобто у разі зростання цін на зазначені продукти, обсяги споживання збільшуються. Таку ситуацію можна пояснити орієнтацією покупців на компенсацію нестачі у споживанні інших продуктів через підвищення цін на них. Крім того, різкі зміни у значеннях еластичності на один і той самий товар можуть свідчити про зміни ринкових умов, що пов'язано, наприклад, із посиленням конкуренції на ринку товару або дією інших чинників.

У сукупності це свідчить про те, що в досліджуваному періоді економіка Київської області не відрзнялася стабільністю, а на фоні цінових істотний вплив на попит мали нецінові фактори. До нецінових факторів належать, насамперед, вимоги споживачів щодо даного товару, зміни доходів покупців, зміни цін на комплементарні товари і товари-субститути, кількість покупців на ринку, індексація вкладів відносно індексу цін і т.д. Особливу значущість нині мають очікування зміни цін і доходів споживачів. Відомо, що для сільськогосподарського виробництва характерна інертність, що не дозволяє оперативно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури. Отже, від точності прогнозів здебільшого залежить успішність реалізації продовольчої продукції на споживчих ринках.

**Висновки.** Наведена сукупність розрахункових показників дозволяє розробити прогностичні оцінки ринкової ситуації як із кількісної, так і якісної сторони, виявити специфічні ознаки попиту на продовольчі товари. Встановлено, що специфіка попиту на продовольство полягає у тому, що, незважаючи на високу залежність від таких чинників, як коливання цін на товари, а також динаміки доходів споживачів, по жодному із товарів не спостерігається стійкої тенденції до зниження споживання. Це свідчить про те, що ємність багатьох продуктових ринків дозволяє нарощувати обсяги виробництва продукції. Отже, для ефективного функціонування на ринку і посилення їх позицій товаровиробникам продовольчих товарів важливо налагодити дієву систему діагностики ринкового простору та забезпечити гнучкість маркетингової діяльності аграрних виробників.

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шпичак О. М. Теоретичні основи необхідності дотримання еквівалентності обміну в АПК та шляхи його досягнення / О. М. Шпичак // Вісник аграрної науки. – 2002. – № 2. – С. 12–16.
2. Гончаров В. М. Державна фінансова підтримка в аграрному секторі економіки / В. М. Гончаров, І. Є. Євсюкова // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 1(15). – С. 61–65.
3. Шутьков А. А. Формирование и регулирование рыночных отношений в продовольственном подкомплексе АПК / А. А. Шутьков // Экономика сельского хозяйства России. – 2001. – № 8. – С. 26–27.
4. Пасхавер Б. Й. Продовольча доступність / Б. Й. Пасхавер // Економіка України. – 2001. – № 7. – С. 69–77.
5. Єроменко В. В. Маркетинговий підхід в управлінні підприємством / В. В. Єроменко // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 2. – С. 48–52.

### **Оценка потребительского спроса на аграрную продукцию**

**И.В. Артимонова**

В статье проанализированы особенности спроса на аграрную продукцию и продовольствие. Установлено, что в структуре потребительских расходов основная часть приходится на приобретение продуктов питания. Произведены расчеты значения эластичности спроса на отдельные виды продовольственных товаров по потребительским ценам.

**Ключевые слова:** рыночная инфраструктура, эластичность спроса, доходы, цена, продовольственные товары.

### **Estimation of consumer demand on agrarian products**

**I. Artimonova**

In the article the features of demand are analyzed on agrarian products and food. It is set that in the structure of consumer charges a basic particle is on acquisition of food stuffs. Values of elasticity of demand on the separate types of food stuffs at consumer price is calculated.

**Key words:** market infrastructure, elasticity of demand, profits, price, food stuffs.

**УДК 633.1:332.365**

**КОРЖЕНІВСЬКА Н.Л.**, канд. екон. наук

*Подільський державний аграрно-технічний університет*

e-mail: gusl@ukr.net

## **ОЦІНКА СТРУКТУРНИХ ЗМІН У ЗЕРНОВІЙ ГАЛУЗІ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ**

Розглянуто і узагальнено регіональні можливості стабілізації ефективного використання існуючого потенціалу зернової галузі, зокрема стан зернофуражного виробництва в усіх категоріях господарств Хмельницької області.

**Ключові слова:** ефективність, зернова галузь, зернофуражне виробництво, потенціал.

**Постановка проблеми.** Виробництво зерна в силу природно-кліматичних умов є пріоритетною галуззю сільського господарства України. Його виробництво було і залишається потужним економічним важелем розвитку переробних галузей АПК. Зерновиробництво – ключова основа розвитку тваринництва, оскільки створює сировинну базу кормовиробництва. Особливу увагу з огляду на відзначене вище, слід приділяти польовому кормовиробництву та розвитку зернофуражного господарства.

Висока конкурентоспроможність зернопродуктового підкомплексу на внутрішньому і зовнішньому ринках полягає у широкому попиті на високоякісні продукти продовольчого і кормового зерна. Внутрішній та зовнішній попит на зерно в Хмельницькій області складається із залишкових ресурсів під значним впливом наявної кон'юнктури та прогнозованої на світовому ринку зерна. Найбільші запаси зерна в регіоні забезпечують недержавні агроформування.